

GADOS LÁSZLÓ

AZ ESZPERANTÓ – NYELVI MENTŐÖV EURÓPÁNAK

Az Európai Unió – de a távlatokra tekintettel mondhatunk Európát is – „nyelvügyben” bajban van. Az Európai Unióban a tagállamok (és nyelveik) egyenjogúsága az egyesülés szilárdságának alapvető biztosítója. Az intézmények nyelvhasználatának követelménye (minden hivatalos nyelv egyenjogúsága) eltér a nemzetközi szervezetekben elfogadott gyakorlattól (csak néhány nyelv hivatalos). Az integráció folyamán történt előrehaladás (áttérés a politikai integrációra is, újabb tagállamokkal történő bővülés) során nem került sor a nyelvhasználati szükségletek és követelmények áttekintésére az integrációs fejleményekhez és célokhoz való igazítására. Jele sincs annak, hogy a kialakult gondokkal érdemben foglalkoznának.

Az Európai Unió országaiban a súlyosbodó nyelvi gondok közül a főbbek a következők: a) az intézményi nyelvhasználat korábban bevált rendszere a nyelvek számának növekedése miatt már nem felel meg; b) az anyanyelvek szerepének megőrzése (és erősítése) mellett közös közvetítő nyelv használatára is egyre égetőbb szükség lenne, de ennek célszerű megoldásával hivatalosan nem foglalkoznak; c) globalizációs kísérő jelenségként az angol nyelv mind szélesebb körű használata a nyelvek egyenjogúsága, a kultúrák megőrzése – mint követelmény – ellenében hat (de az uniós intézmények nem törekednek e folyamat korlátozására, hanem különböző intézkedéseikkel inkább támogatják).

Bár az angol terjedésével a közös nyelv kérdése látszólag önmagától megoldódhat, ez a feltételezés azonban megalapozatlan. Ugyanis ez a nyelv – ellentétben a híresztelésekkel – szintén nem könnyű; a vitaképes nyelvtudás szintjére csak (viszonylag) kevesen jutnak el. Különösen áll ez azokra, akiknek anyanyelve más nyelvcsaládba tartozik.

Az Európai Uniónak nincs átgondolt, a nagy közösségi (gazdasági és más) célokkal összehangolt nyelvpolitikája; iránymutatása csak annyi, hogy az uniós polgárai anyanyelvükön kívül tanuljanak meg jól még (legalább) két uniós nyelvet, mert az egyenjogúság hirdetett (és büntetlenül fel nem adható) elve és érvényesítésének gyakorlati feltételei között keletkezett ellentmondásokat etnikus nyelvre támaszkodva feloldani nem lehet (nemzeti nyelv nem jelölhető közös közvetítő nyelvi szerepre). Nem etnikus (azaz tervezett) nyelvet, amely pedig kiutat jelentene, szemléleti okok (korlátok) miatt nem hajlandók figyelembe venni. Az uniós jelenlegi, ki nem mondott, de jól érzékelhető stratégiája: *nem lépni, hagyni az angol nyelv terjedését mindaddig, amíg a folyamat visszafordíthatatlanná nem válik*. Ez a magatartás sérti az uniós népeinek érdekeit, és ugyanakkor gyengíti az uniós gazdasági versenyképességét is.

Megfelelő politikai akarat esetén van lehetőség arra, hogy ez másként legyen. Az angol nyelv a többi nemzeti nyelvvvel szemben „nyert” ugyan a közvetítő nyelvi szerepért

versengve, ez azonban nem jelenti azt, hogy a semleges nemzetközi nyelvnek, az eszperantónak – a lehetséges területeken történő – versenybe állítása nem hozna változást.

Az eszperantó előnyei

Az eszperantó mint nyelv tökéletesen versenyképes. A jelenleginél nagyobb mérvű elterjedésének gátját – a mozgalmat ért üldözéseken kívül – a gazdasági és hatalmi háttér hiánya jelenti. Az ilyen háttér azonban, politikai akarat esetén, az uniós intézményeinek és tagállamainak eszközeivel rövid idő alatt megteremthető.

Az összhangot az uniós népeinek érdekeivel, valamint az integrációs elvekkel és célokkal olyan nyelvpolitika teremtheti meg, amelynél a nyelvek fontossági sorrendje: 1. anyanyelv; 2. az általános nyelvi érintkezés szükséges feltételként: *eszperantó*; 3. *további nyelvek*, sajátos (gazdasági, tudományos stb.) szükségletek vagy érdekek szerint.

Az eszperantó mellett szóló tények:

1. *Politikai és gazdasági szempontból* nézve *semleges nyelv*; egy népet sem juttat kiváltságos helyzetbe, de mind-egyik hasznára lehet saját nyelvének megőrzésében.

2. *Nyelvi tekintetben* jellemzője:

a) fonémarendszere minden elemének (28 eleme van) csak egy íráskép felel meg, és fordítva;

b) hatékony szóalkotási rendszere van; viszonylag kevés alapszóból igen jelentékeny mennyiségű szó alkotható; biztosítja a tudományos és műszaki haladással való lépéstartást;

c) a szavak szófaji hovatartozása könnyen felismerhető, ami nemcsak a tanulást könnyíti meg a tanuló számára, hanem az általánosabban érvényes nyelvi jelenségek felismerését is;

d) a hangsúly helye állandó;

e) mondatba történő beszerkesztésnél a szavakra nem kell bonyolult ragozási paradigmákat alkalmazni és sokféle kivételre tekintettel lenni; a mondatbeli szerep mégis egyértelmű, a jelentés világos.

A fentiek lehetővé teszik, hogy az etnikus nyelvekhez képest jelentősen kevesebb idő-, energia- és pénzráfordítással lehessen megtanulni. Természetesen az arányt több tényező befolyásolja: általában 1/5 és 1/10 közötti arányban adódik a ráfordítási idők viszonya. A Nemzetek Szövetsége 1922. évi közgyűlésén az eszperantóról előterjesztett főtítkári jelentés szerint: „Az elvégzett kísérletek igazolják, hogy az eszperantó nagyon könnyen tanulható, mert európai és amerikai gyerekek azt heti két órában egy év alatt, és a Táv-Keleten a gyerekek, ugyanannyi heti tanórával, két év alatt megtanulják, amíg más európai nyelv elsajátításához, heti négy-öt órában, hat tanulmányi év szükséges számukra.”

Az eszperantó világ

A nyelvek szerepének értékelésénél gyakran figyelembe vett tényező, hogy hányan beszélik az adott nyelvet. Az eszperantó esetében – tekintve, hogy beszélői öt kontinensre kiterjedő szórványt alkotnak – hiteles adat nem állítható elő. A becslések, amelyek olykor napvilágot látnak, és amelyeknek adatai nagy szélsőségek között mozognak, nem tekinthetők megalapozottaknak. Nem a teljességről adnak képet (mert nem minden eszperantóul tudó ember tagja valamely eszperantó szervezetnek, nem minden eszperantó szervezet tagja a világszervezetnek stb.), de mégis hitelesen tájékoztatnak az Eszperantó Világszövetség évkönyveiben található különféle adatok az eszperantó elterjedtségéről és használatáról. Ilyenek például (1999. évi adatok): az Eszperantó Világszövetségnek (UEA, székhelye Rotterdam) 60, ifjúsági szekciójának (TEJO) 40 országos szövetség a tagja.

Az eszperantóról szólva

feltétlenül említeni kell olyan magyarokat, ha csak felsorolás-szerűen is, akik igen jelentős mértékben előrevitték az eszperantó ügyét, s akik ezzel az egész világ eszperantistáinak elismerését kivívták. Az eszperantó Magyarországon *Bálint Gábor*, a neves orientalista tudós révén jelent meg, *Cseh András* az eszperantó tanításának „direkt” módszerét dolgozta ki és vitte sikerre; az általa létrehozott intézet ma is eredményesen működik Hollandiában. *Kalocsay Kálmán* irodalmi és nyelvészeti tevékenysége a legkiválóbbak közé emelte. A költészetben *Baghy Gyula*, a prózában *Szilágyi Ferenc* meghatározó alakjai lettek az eszperantó kultúrának. A jövő szempontjából is jelentősége lehet annak, hogy *Szerdahelyi István* kitaró fáradozásának, valamint *Bárczi Géza* és *Balázs János* professzorok támogatásának köszönhetően 1966-tól Budapesten, az ELTE-n eszperantó szak működik, egyetemi szinten képeznek eszperantótanárokat.

AZ ESZPERANTÓ VILÁGSZÖVETSÉG DELEGÁTUSI HÁLÓZATA AZ EU ORSZÁGAIBAN ÉS NÉHÁNY MÁS ORSZÁGBAN			
Térség	Ország	Települések	Delegátusok
Európai Unió	Ausztria	8	13
	Belgium	29	42
	Dánia	18	25
	Finnország	39	63
	Franciaország	120	162
	Görögország	2	3
	Hollandia	43	56
	Írország	1	5
	Luxemburg	2	4
	Nagy-Britannia	65	79
	Németország	138	196
	Olaszország	48	84
	Portugália	7	9
	Spanyolország	35	56
Svédország	35	53	
Amerika	Egyesült Államok	76	89
	Brazília	94	241
Ázsia	Japán	69	96
Európa	Magyarország	32	48

Ezek célja az eszperantó terjesztése. Ezekon kívül működnek szakjellegű nemzetközi eszperantó szervezetek is, amelyeknek tevékenysége különféle világnézeti, szakmai, kedvtelési stb. célra irányul, közvetítő nyelvként, munkanyelvként pedig az eszperantót használják. Ilyenek közül 9 tagja az UEA-nak, 38 pedig együttműködési kapcsolatban van vele. A világszövetségnek az egész világra kiterjedő ún. *delegátusi hálózata* működik. A delegátusok és szakdelegátusok (címük, elérhetőségük évkönyvekben található) tájékoztatást és a lehetséges mértékben segítséget adnak a hozzájuk fordulóknak. 1999-ben 99 ország 1270 településén 2042 delegátusból és szakdelegátusból állt a hálózat.

1905 óta, a világháborús éveket kivéve, évente megrendezik az eszperantó világkongresszust (a résztvevők száma átlagosan 2000 fő), 2001-ben Zágráb lesz a világkongresszus házigazdája.

Az eszperantó nyelv védelmének, ápolásának fő felelőse az Eszperantó Akadémia (Akademia de Esperanto). Az eszperantó nyelv tudományon belüli hasznosításának előmozdításán munkálkodik a Comenius Nemzetközi Tudományos Akadémia. A San Marinóban alapított Tudományok Nemzetközi Akadémiája öt nemzeti nyelv mellett fő munkanyelvként az eszperantót használja.

A külkapcsolatokat tekintve: az Eszperantó Világszövetségnek együttműködési kapcsolata van az ENSZ-szel, az UNESCO-val, az UNICEF-fel, az Európa Tanáccsal, az Amerikai Államok Szervezetével és másokkal.